

ПРОФЕСОР АНДРЕЙ ПАНТЕВ НА 60 ГОДИНИ

Представяйки Андрей Пантев като участник в научната сесия във Велико Търново, посветена на 100-годишнината от Априлското въстание, проф. Николай Генчев си послужи с добронамерена шега. Той обяви Андрей Пантев за “живата връзка” между историческите факултети в София и във Велико Търново заради периодичните му посещения в старопрестолния град и емоционалните му срещи с колеги и студенти. Известният историк се оказа пророк, защото от българо-английската среща на историците, проведена във Вонеща вода през 1973 г., и досега проф. Пантев е чест гост на университета и на Велико Търново – за лекции, консултации на докторанти и преподаватели, за обсъждане на дисертации и хабилитационни трудове.

И като официален рецензент на няколко колеги, и като член и председател на Специализирания съвет по нова и съвременна история той добронамерено подпомогна усилията на преподавателите от Историческия факултет във Велико Търново за утвърждаването му като национално средище за подготовка на специалисти по история – учители, архивисти, уредници в музеите и преподаватели в различни факултети. Това научно сътрудничество, осъществявано и успешно провеждано в продължение на 30 години, обуслови решението на редколегията на списание “Епохи” да посвети на 60-годишнината на проф. Андрей Пантев, доктор на историческите науки, специален брой на изданието. В него представят свои изследвания само преподаватели от университета във Велико Търново като жест на уважение към ерудирания историк, талантлив изследовател и блестящ публицист.

За 35 години проф. Пантев създаде впечатляващо по своя обем и научни достойнства творчество – повече от четиридесет монографии, десетки студии и статии по мащабни проблеми от

българската, европейската и световната история, отзиви и рецензии, предговори, учебници и политически портрети. Андрей Пантев е желан автор в периодичния печат, канен е за десетки интервюта и коментари за годишнини от Освобождението от османско владичество, Съединението на Княжество България и Източна Румелия, за войните за национално обединение или за мнение по уроците на историята. Впечатляват неговото умение да определя точно същността на историческите събития с оригинална мисъл и образен език. На въпрос на журналист: “Какво е за Вас 9 септември 1944 г.?” той отговаря лаконично: “Реализация на споразуменията на великите сили в края на Втората световна война”.

Проф. Андрей Пантев е изявен историк на новото време. Неговите най-авторитетни постижения са при представянето на събитията от XVIII – XIX в. – кризата в системата на абсолютизма, европейските революции и реформи, образуването на САЩ и перипетиите, предизвикани от робството, английската политика на Балканите, биографии на известни българи и чужденци. Андрей Пантев с не по-малко усърдие проучва, представя и обяснява големите проблеми на българската история. Неговите две дисертации са илюстрация на еднаквото умение, с което той се занимава и с българска, и с обща история. Познаването на тенденциите в модерната световна историография му позволява да откроява мястото на българските събития на фона на мащабните европейски процеси.

Проф. Пантев пръв успя да проследи не само ролята на Англия в националната ни политическа съдба през XIX в., но и с конкретни факти да покаже отражението на българския въпрос върху политическия живот във Великобритания. Той доказва, че Априлското въстание и неговото жестоко потушаване предизвикаха промяна в обществените настроения в Англия към двете основни политически партии и техните лидери – Дизраели и Гладстон. По такъв начин Андрей Пантев защитава най-важната мисия на историческата наука – да обяснява и представя цялостно сложните обществени процеси, а не само да констатира определени факти.

Монографията “Англия срещу Русия на Балканите 1879 – 1894”, публикувана през 1972 г., заслужено получи висока оценка и остава труд, без който не би могла да се напише нито история на българската дипломатия, нито история на България в края на XIX в. Безспорна е констатацията на Пантев, който пише: “След като се уверил, че руската дипломатия ще продължава своята късогледа политика към България, Солсбъри решил, че тъкмо сега Англия трябва да пристъпи към осъществяване на своето старо намерение да измести Русия в България и по такъв начин и на Балканите. Затова същият Солсбъри, който в Берлин направил всичко за разделянето на българския народ, сега облякъл благородната мантия на “защитник” на неговите национални интереси”¹.

Проф. Андрей Пантев има съществен принос за запознаването на българския читател с откриването и заселването на американския континент, както и с различията в обществената му структура. В монографията “Защо две Америки” той обяснява социалните контрасти в Северна и Южна Америка с религията и политическата нагласа на европейските заселници, които се установяват в двете части на континента – английски пуритани на север, които формират фермерски тип стопанство, и испански и португалски католици, които пренасят феодалните структури, привилегиите и съсловното общество от Европа. Андрей Пантев констатира: “Отмъщението” на Америка спрямо Испания идва сравнително най-бързо. Изтощителните завоевателни кампании във вътрешността на Южна Америка и неефективността на колониалната администрация стават един от първостепенните фактори за залаза на испанското могъщество в света. От средата на XVII в. Испания завинаги напуска привилегированата общност на т. нар. европейски концерн и губи статута си на велика сила, въпреки че още две столетия ще бъде главна опора на абсолютизма, консерватизма, католицизма и обскурантизма”².

Продължителните проучвания на проф. Пантев на драматичните перипетии в историята на САЩ му позволяват да формулира изводи, които впечатляват с научната си прецизност. Той обобщава: “Хегемонията на Европа над света би била

немислима без Америка и ние можем само да гадаем какъв би бил капризният курс на световната история, ако там се бе настанил агресивният и жънещ триумфални успехи по това време ислям. Тогава несъмнено би била друга и съдбата на цяла Европа”³. Представяйки причините за ожесточената гражданска война между отцепилата се Конфедерация на 11 южни щати и правителството на Севера, оглавявано от президента Абрахам Линкълн, Андрей Пантев резюмира: “Силата, която обновява живота в Съединените щати и премахва несвойствени за капитализма производствени методи, каквото е робството, е т. нар. средна класа. Спираме се на това понятие, защото то изразява една от основните особености в историческата съдба на Съединените щати... Единството на държавата, а не робството става лйтмотив на политическата борба и на военната кампания между земеделския Юг и промишления Север, макар че в пропагандно-емоционален план изглежда точно обратното”⁴.

Проф. Пантев се въздържа от едностранчивост и стремеж към ефектни обобщения, като се предпочитат, систематизират и показват само факти, доказващи нова теза. При дискусиата за ролята на българската буржоазия в националната революция той призовава да не се оценяват нейните изявиени представители единствено по мнението на съвременните им революционери, войводи и хъшове. Според него неправилно би било също, ако представата за дейността на последните се формира единствено според преценката на замогналите се българи в епохата на Възраждането. Още тогава, преди 30 години, той насърчи усилията да се изучи ролята на дейците на националното Възраждане, като наред с Раковски, Каравелов, Ботев и Левски се представят и членовете на Добродетелната дружина, Иван Ев. Гешов, Григор Начович и д-р Иван Касабов. Но както тогава, така и сега проф. Пантев откроява саможертвата на загиналите в освободителните борби и с дълбока почитателност оценява техния подвиг.

През 1993 г. в списание “История” проф. Пантев публикува статия, в която формулира своите виждания за хронологическите граници, същността и неизбежните промени в изучаването на онзи дял от човешката цивилизация, който определяме като ново време.

Той предупреждава, че “припряното преосмисляне” на миналото носи риска да бъдем въввлечени в заблуди с по-различен характер, щом сме движени само от желанието да се разграничим на всяка цена от натрапваните дотогава условности. “Ако Средните векове са време на вяра, основана върху разума – пише Пантев, – то Новото време е историческа сфера, при която доминира разум, базиран на вяра независимо дали тази вяра има светски, или религиозен характер”⁵. Може само да се съжالياва, че тези размисли по различни причини не предизвикаха една по-широка дискусия с участието не само на историци, но и на философи, литератори и политолози.

Няма да бъде пресилено да се твърди, че проф. Андрей Пантев има ораторския дар на Мирабо и неговото удивително умение да анализира събитията и да предвижда тяхното възможно развитие в бъдеще. Неговата интерпретация на общата история е компетентна и мащабна, изпъстрена с примери от общественото битие на Европа, на САЩ и големите държави на Изток. Той често се позовава на Китай и Индия като създателки на древни и забележителни с постиженията си цивилизации. На Андрей Пантев са присъщи оригиналните обобщения, обмислените предизвикателства и желанието да предизвика размисъл, а не да трупа самоцелно факти. Лекциите на проф. Пантев са всъщност философия на историята, тъй като той представя логиката на събитията, тяхната същност и характер.

През 1999 г. руският алманах “Казус”, издание на Московския държавен хуманитарен университет, публикува полемичната статия на М. А. Бойцов “Напред към Херодот”⁶. Авторът призовава колегите си да се откажат от историческия детерминизъм, от формулирането на концепции, дори от постановката за практическото приложение на историята. Свообразен идеал на автора е историописанието – излагане на конкретния материал, формиране на “памет” за миналото без претенции за уязвими обобщения⁷.

Проф. Андрей Пантев следва свършено различен подход при представяне на миналото. Той е на мнение, че историкът е призван не да подрежда фактите в тяхната хронологическа последователност, а да ги обяснява и анализира. По такъв начин се

създават условия за формиране на историческа култура в обществената практика, която проф. Пантев сравнява с лекарството – то помага, а неговото предозироване убива. “Фактите ми пречат да мисля” – обясни с голяма доза хипербола своя научен метод Андрей Пантев. И наистина в неговите изследвания се открояват концепциите, стремежът към обобщения и обосновани внушения. “Историята може да бъде лоша учителка – предупреждава Пантев, – тя повежда понякога към затворени пътища и събужда величавите сенки на “размразени”, но неосъществими химери.”⁸ Той предупреждава за опасната тенденция да се пледира само за права на малцинствата, които биха могли да се трансформират в привилегии и да се превърнат в опасност за всяко общество в перспектива⁹. И Пантев посочва примери, защитени с исторически опит: създаването на държавата Панама, отцепена от Колумбия с няколко изкуствени въстания.

Андрей Пантев има заслужено самочувствие на учен, на университетски преподавател и интелектуалец. Но това самочувствие е пропито от умереност в гражданското поведение и съзнанието, че най-сложният фактор в обществото е човекът с неговите предпочитания, амбиции и чувства. Тъкмо това предопределя и високите претенции към модерното преподаване на история, което изисква от специалиста да бъде зареден със “солидна аргументация”. В публицистичните си изяви проф. Пантев призовава да се зачеркне онази история, която носи омраза. По негово мнение българите сме доказали многократно, че не сме носители на омраза и че нямаме в календара си празници, които накърняват националното достойнство на други народи и обиждат нашите съседи.

Може би е каприз на съдбата, която щедро надари Андрей Пантев с талант, въображение и умения в преподаването и изследването на една от най-старите хуманитарни науки – историята. Но той усърдно разви своите умения и осъществи завидна професионална еволюция на модерен историк¹⁰. Неговото великолепно чувство за хумор, услужливостта на неговия ум и сполучливите му хрумвания събират слушатели от различни поколения на публичните му изяви. Историческата наука е реализираното призвание на проф. Андрей Пантев.

Тези уводни думи нямат претенцията да бъдат цялостна оценка за научните изследвания и преподавателските умения на проф. Андрей Пантев. С избирането му за професор и при присъждането на научната степен “доктор на историческите науки” членовете на научните съвети дадоха компетентната си оценка. Жителите на Видин го удостоиха със званието “почетен гражданин”, а във Варна той бе избран за народен представител.

Целта на редколегията на списание “Епохи” е с представянето на проф. Андрей Пантев да продължи една заслужаваща внимание традиция на Великотърновския университет да издава специални публикации в чест на изявени преподаватели и творци.

БЕЛЕЖКИ

¹ Пантев, А. Англия срещу Русия на Балканите. С., 1972, с. 94.

² Пантев, А. Защо две Америки. С., 1991, с. 47.

³ Пак там, с. 46.

⁴ Пантев, А., В. Павлова. Гражданската война в САЩ 1861 – 1865. С., 1989, с. 6.

⁵ Пантев, А. “Новата” нова обща история. – История, 1993, т. 3, с. 2.

⁶ Бойцов, М. А. Вперед, к Геродоту. Индивидуальное и уникальное в истории, вып. 2. Москва, 1999.

⁷ Сп. Новая и новейшая история, 2000, т. 6, с. 194.

⁸ Пантев, А. В политиката не важи изразът “урокът свърши”. – В-к Монитор, 4. 12. 2001, с. 18.

⁹ Пантев, А. Модерният национализъм като продукт на Великата френска революция. – В: Европа и България. С., 2000, с. 315 и сл.

¹⁰ Модерният историк. С., 1999, с. 7 и сл.

Списание “Епохи”